

Prikbladet perikon, også kaldet Sankt Johannesurt. (N).

Perikon, *Hypericum*

PRIKBLADET PERIKON, *Hypericum perforatum*, har oprette 30–50 cm høje stængler og i juli-august en top af gule blomster med talrige støvdragere i tre knipper; på randen af de allerøverste blade samt bægerbladene sidder sorte kirtler,

Johannes Døberen. Kalkmaleri i Søborg kirke, Frederiksborg amt. Foto: Nationalmuseet.

med et harpiksholdigt sekret, der opløses med bleggrød farve i alkohol; »når man holder dem op imod solen eller et lys, da synes de at være fulde af små huller [= oliektitler] ligesom de skulle være gennemstukne med en knappenål« (1648; 1). Almindelig på gærder, ved veje, skovbryn osv.

Perikon, perikum etc., 1769ff af det latinske slægtsnavn med uvis betydning, måske til græsk hypo + erike 'lynghede'; indgår formentlig i marknavnet Parkum eller Perkum 1683 og gårdnavnet Parkumlund SVJylland (2).

Sankt Johannesurt 1520–1867; »når ... top, blomster og blade bliver gnedet eller knust, da giver de en sort blodagtig saft fra sig« (1648; 1), »nogle overtroiske folk foregiver, at den er op-rundet af Johannes [Døberens] blod, da han blev henrettet« (1761; 3). Djævelen kunne ikke unde menneskene dens lægekraft og stak bla-dene med nåle, men planten lagte sig selv (4), blomstrer omkring St. Hans (= Johannes') dag 24/6, se nedenfor. *Brudemandspors* 1546–o. 1800, *jordhumle* og *markhumle* 1546–1821; Sønderjylland – som pors og humle sat på øl og brændevin. *Kongens krone* 1596 skyldes den gule blomstertop; *St. Hans urt*, – *blomst* 1596–1821, *blodblomst* 1688–1821, jf. ovenfor, des-uden anvendt mod blodspytning m.m.; *balder-blomme* 1738, *mandeblood* 1772–1838, *agerpors* 1800-t, *Guds lægeurt* 1838, *Johannes blodurt* og *Johannesblomst* Sjælland og Falster; *brænde-vinsblomst* Sønderjylland, NSjælland og *brænde-vinsurt* Fyn, ØMøn. (5).

SMUK PERIKON, *Hypericum pulchrum*, med tyn-de stængler og hjerteformede, på undersiden blå-grå blade og smukt gule, udvendig rødligt anløb-ne blomster er almindelig på jyske lyngbakker, i højtliggende skove og krat.

Færøerne: *pirikum* o. 1780ff, *viriksgras* 1800ff måske fordi planten blev brugt mod virikur = udvækst eller knyst på fodsålens kant; *svøvngras* 1908, brugt mod søvnløshed ligesom kvanrod (bd. 3) (6).

Den danske flora har fem andre vildtvoksende arter.

LITTERATUR: (1) 697 254; (2) 257 6,1923,28; (3) 696 232; (4) 358c 37; (5) 689 1,746–48; (6) 751 134, 173,189; 752 107,189; 947 29,1945,173.

PÅ SPIRITUOSA

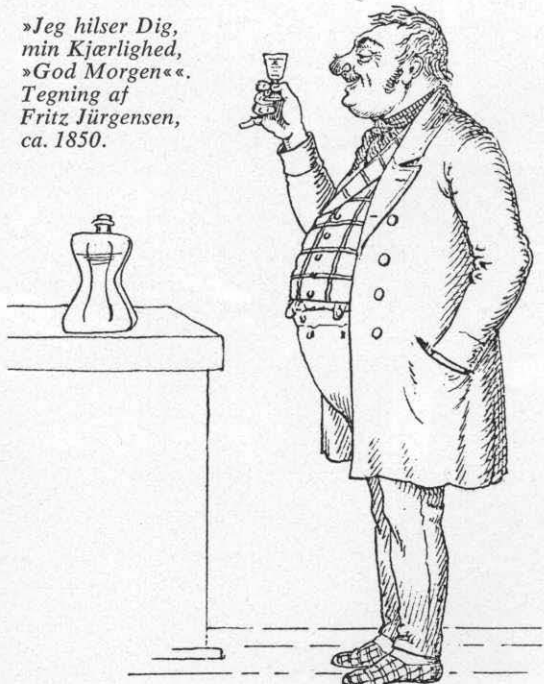
»Vore bønder sætter den mest på brændevin, som deraf bliver smukt rød« (1761; 1), ligeså på Færøerne o. 1800 (2). Perikons knapt udfol-dede blomster og unge stilke skal først og frem-mest give brændevinen kulør, men også et bit-terstof; den bedste perikon plukkede man St. Hans aften 23/6 (Læsø o. 1900; 3), det var mæn-denes job, fra Nykøbing M kom de efter fyr-aften ud på landet for at samle perikon (o. 1900; 4). Blomsterkvastene blev hængt til tørre i skyg-ge på en husmur eller i solskin, over komfuret

eller i træk. Man har sat også kantet perikon, *Hypericum maculatum*, på spirituosa.

Perikon og andet skidt · bruges kun til akvavit (NVSjælland; 5); tilsat en smule aloe fik man en *Skovmøllerperikon* (NVFyn), med kanelbark og kryddernelliker *Skibbingeperikon* (Sønderjyl-land), med røllike *Hillestedperikon* eller *-bitter* (Lolland), med hel ingefær og malurt en *inge-færsnaps* (NJylland), med mjød *baggerak* (S-Fyn), en tændstikæskefuld blomsterknopper bægerblade blev sat på *Gelskovperikon* (Fyn); endvidere suppleret med galangarod (1886), lidt bukkeblad, malurt eller tusindgylden; man bryg-gede med denne plante en perikonsnaps, *OK-snaps* (Skagen), *Bertel Budtz-Müllers bitter*, *kryddersnaps* (Fyn), *Erik Jensens perikon* (6); giver en ekstrakt på bitterlikør (7). – De danske Spritfabrikker begyndte juli 1943 at fremstille en *Perikumsnaps* og averterede efter råmateri-ale, friske blomstertoppe betaltes med 3 kr. pr. kilo franco, en mand ved København samlede 80 kg.

1767 skrives, at perikon tidligere i Jylland blev blandet med humle for at give øllet en god smag (8), man satte planten på øl for at klare det (1821; 9).

»Jeg hilser Dig,
min Kjærlighed,
»God Morgen«.
Tegning af
Fritz Jürgensen,
ca. 1850.

LITTERATUR: (1) 696 232f; (2) 518 1800,206; (3) 634 17923; (4) 634 12144; (5) 107 1950; (6) 747 117, 119,125f,134-37; 519 90; (7) 895 37f; (8) 977 157; 398 1821,794 jf. 934 2224; 232 52f.

LÆGEMIDLER

Henrik Smid 1546ff (1): destilleret vand af perikon gives mod apopleksi og epilepsi, vinafkog uddriver gift, urin og menses, hjælper mod malaria, lændepine, stiller blodspytning, læger indre bylder og sår, de pulveriserede frø uddriver kolera.

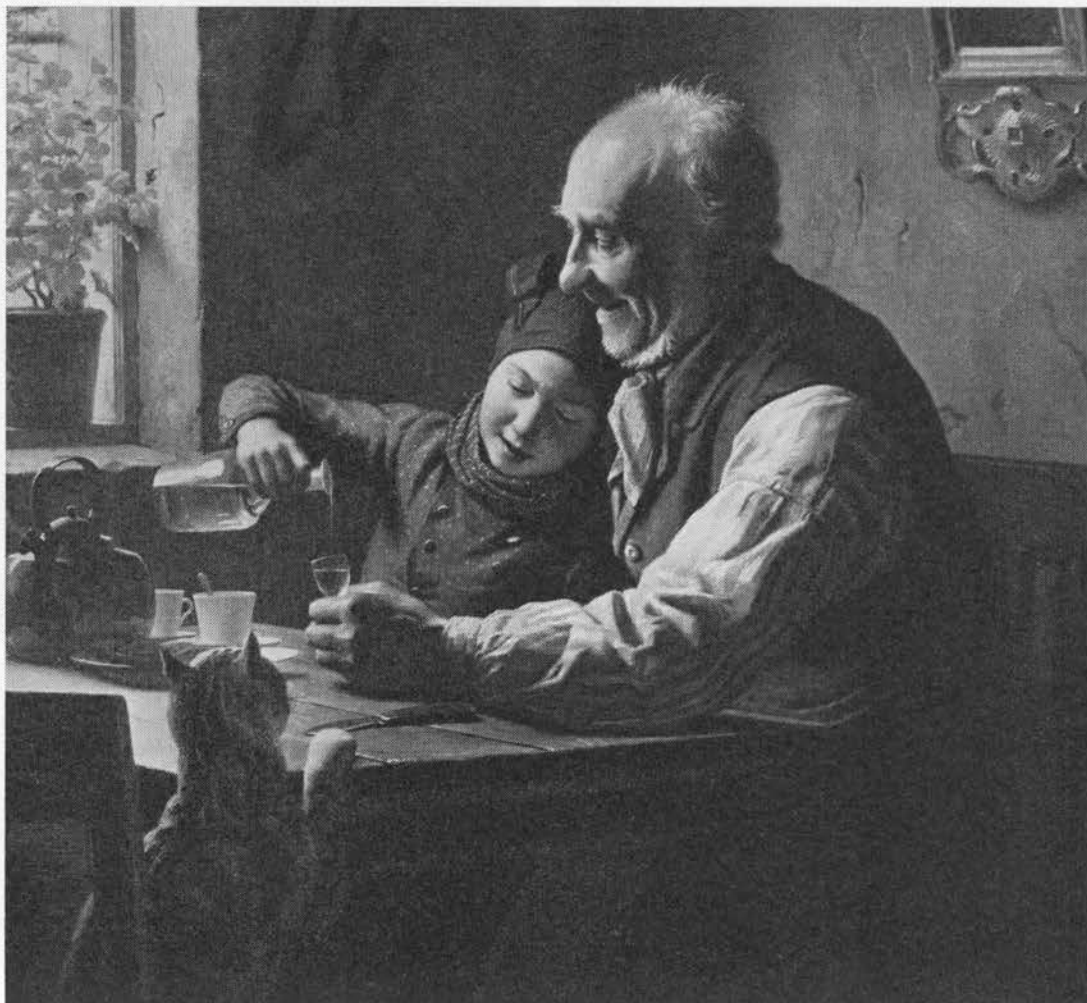
Simon Paulli 1648,254f: urten er navnlig god »for dem, som har ondt i slagsiden« og er ramt af malaria, desuden for en sygdom »chlorosis«,

som unge piger får, når »deres bryllups højtid tilstunder og de skal i mands vold«, de kan da blive ligesom »plaget af djævelens besættelse«. Perikon er det allerbedste sårlægemiddel, almuen véd det og bruger altid perikonbalsam og -olie til at hele sår, begge fås på apoteker, men man skal ikke gnide dem på sår i hovedet. Er blodet størknet, fordi man løftede tunge ting eller faldt ned fra højt sted, bør man drikke et afkog. Blade og frø samt perikonolie læger brandsår.

Blomsterne anbefales mod spolorm (1673; 2), koges i mælk til drik for børns indvoldsorm (1837; 3).

De knuste blade indgår i omslag på skinnedens-

»Bedstefaders snaps«. Maleri af Julius Exner. Sceneriet er fra Fanø.

Sårede soldater behandles på lazarettet i Flensborg. Træsnit af Carl Bøgh i Illustreret Tidende 14-2-1864.

sår (o. 1670; 4). Perikonolie og liljeolie gnides på stød og hug (1743; 5); planten renser og læger alle ind- og udvortes sår og gamle skader (1761; 6); den samles af bønderne til sårmiddel (1808; 7); på brandsår lægges askestegt æggeblomme blandet med perikonolie, det læger og stiller smerter (Mors 1811; 8). Dekokt af hele planten renser og læger alle sår, knuste blade og blomster lægges som omslag på stødsår (3), slemme sår behandles med perikonolie, der også indgår i en salve på hug- og snitsår (9); bestanddel af plaster på »sur benskade« (10). Kronbladene anføres i farmakopeen 1772, urten føres på apoteker.

Bestanddel af et grødomslag på hæmoroïder (11), en perikonsnaps kurerer åreknuder (vestlige Sønderjylland o. 1890; 12). Perikonolie indgår i plaster på ringorm (10), planten lægges på frostlidelser (Mors o. 1900; 12).

For gigt drikkes et brændevinsudtræk og lændesmerter gnides med perikon (13); perikon kom med i krydderposen, der blev lagt på gigt o.lign. Men oftest er anvendt en stærk perikonsnaps som mavestyrkende bitter, den hjalp for alle maveonder (14), mod mavesmerter, diarré (SV-Jylland, Sundeved; 15), mavekatarr (SFyn; 16), smertefulde opstød (SVJylland o. 1900; 17); man skulle drikke de knuste blomsterknopper i vin eller vand (18), perikon og tusindgylden sat på brændevin gav en mavebitter (Lolland; 19). Afkog hjalp for blodspytning og blodig urin

(18), planten indgik i brændevinsudtræk mod barselskvinders kvalme (20), klog mand gav en te af perikon, bukkeblad og nældeblade for hjerte- og nyresygdomme (21). – Dekokt af blomsterknopperne hjalp for brysthoste (18). Perikon har opløsende og styrkende egenskaber (22), med den blev røget for sygdomme (11). Din perikondram · gør din kvind' stram. · For alskens gebræk · og pommerens værk, når din hu er gram, · indtag din dram (Jylland; 16). Færøerne: brændevinsudtræk af smuk perikon læger brandsår og renser gamle sår (1800; 23); perikonsnaps og et halvt æble daglig værner mod skørbug; brugt mod søvnløshed ligesom kvanrod (bd. 3) (24), sml. navne s. 289.

Perikon indgik i et universalmiddel »fra oldtiden« mod kvægets sygdomme (11) og en kur for koens ondartede lungesygge og diarré, mod sidstnævnte sygdom gav man også et dekokt af blomsterknopperne (25). En kone i Avlum lod flaske med brændevinsudtræk stå to år under sin seng; heraf fik koen en dram lige efter løbningen, så blev den med kalv (26).

Bestanddel af middel givet i malurtvand som klyster for hestens stivkrampe (1764, 1837; 27) og af råd for dens krop, bovlamhed m.m. (25); hest med kolik fik kogt perikon (NFyn; 28), blomsterne kogt med humle og rugmel lægges på sår, muk etc. (før 1700; 29).

Hund med rabies skal have perikon kogt med

laurbær, pileurt og ambra (bd. 4) i eddike (1700-t; 30).

LITTERATUR: (1) 841 1577,10b; (2) 49d 1,74f; (3) 718 1837, 120f; (4) 412 72; (5) 488o 193; (6) 696 232f; (7) 322 1808,100; (8) 800 192f; (9) 328f 2, 246; 488o 274; 451b 1798,101 (sat på bomolie); (10) 488o 105,244; (11) 328f 1,59f,178,201; (12) 634 16376,12144; (13) 488o 231,241; (14) 865 195; 914 1,248; 760 270; (15) 228e 2,807; H.C. Andersen, Flaskehalsen (1858); 495 11,1966,88; 634 13408 (o.1880); (16) 107 1946,1950; (17) 634 11500; (18) 32 1856,60; (19) 549 106; (20) 488o 267; (21) 624b 62; (22) 398 1806,699; (23) 518 206; (24) 752 104, 107; 947 29,173; (25) 83 47,67,86,116,154,168; 451b 1798,101; (26) 572 391927-28,381; (27) 83 54; (28) 760 506; (29) 178 1935,26; (30) 83 319.

ANDEN ANVENDELSE

Planten bruges til garvning, dens blades og blomsters farvestof giver ulden røde og gule nuancer (1), til farvning af vadmæl bruges modne perikon (Himmerland o. 1900; 2). Planten giver gyldenbrune farver (3). Man har benyttet perikon til at farve olie med (4). Med mandebloods knopper · ham Folmer havde smurt, · ved rynker og ved furer ham · højtaldrende gjort *Christian Winther*, Hjortens Flugt (1855). Børn tværer blomsternes saft ud i ansigtet (Falster; 5). Jyske småkårsfolk plukkede perikon til dagligte om vinteren, i SVJylland blandet med røllike til »bryggevand« (6), ved højtiderne brugtes kun blomsterne (Thy; 7). På Mors har man røget tørrede perikon som tobak (8).

Lægges man perikon ved ost, er den værnet mod maddiker og mider (9).

LITTERATUR: (1) 398 1806,699; 322 1808,100; 718 1837,120f; (2) 634 19701; (3) 946 14; (4) 512 3,251 (1895); (5) 107 1950; (6) 488f 3,58 og 488g 3,36; 405 327; (7) 161 1906/23: 1372; (8) 228e 2,807; (9) 182 2,2,1804,256; 485 1819,44; 86 4, 1859,16; 783b o. 1870.

OVERTRO

I mælkekar vasket med afkog af perikon løber mælken hurtigere sammen til ost, skyller man kærnen med dekokt af perikon eller St. Hans urt, får man hurtigt og bedre smør (1). Et sted gav fløden ikke smør, en klog mand gned karret indvendig med plantens røde saft (2); knust perikon, dyvelsdræk m.m. sattes i smørkærnen for at uddrive forhekselsen (3). Man har brugt den mod »dævelens besættelse og forgørelse ... men vi er (Gud ske evindeligt ære og lov) langt

anderledes herom oplyste« (1648; 4); planten nævnes i en række sammensatte magiske midler mod trolddom (3); St. Hans aften går man ud for at plukke perikon (Læsø; 5), den aften pyn-tes kørerne med kranse af flettede perikon, så kan hekse ikke stjæle deres mælk (Viborgeggen 1736; 6); har kvæget græsset, hvor ellefolket lever, og pådraget sig et onde, skal man St. Hans aften klokken 24 plukke perikon og give dem det at æde (7). Roden nedgravet i stalden værner mod troldtøj; hvis kørerne ikke vil trives og fløden ikke give smør, får de perikon i kærnemælk (1743; 8). Perikon hentet fra en kirkegård før midnat indgives ko med påhekset kalvekasting (Mors; 9).

Onde folk kunne forvolde, at man brød sit ægteskabsløfte; som middel herimod skulle om aftenen hemmeligt lægges et pulver med bl.a. perikon under lagnet og pulveret bagefter kastes i ild, desuden skulle indgives en te af perikon, St. Hansurt og bregnen (?) jomfruhår (10). – Klog kone på Karup hede var bange for perikon, for den kunne pine og plage hekse og ødelægge deres trolddomskunster; hun tog gerne imod en dram, men perikonsnapsen jog hende langt væk (1840'erne; 11).

LITTERATUR: (1) 825 146 (1790); 194 4,1794,231; 718 1837,120f; (2) 239 1927,9; (3) 328f 1,32,34-36, 63; 794 4,1872-73, 155f; (4) 697 254; (5) 644 184f; (6) 728 53 sml. 800 1811,133; (7) 783b o.1870; (8) 83 225,234; (9) 488i 6,2,383; (10) 328f 1,33; (11) 971 25/1 1940.

Kone ved forhekset smørkærne. Kalkmaleri i Tuse kirke, Holbæk amt, ca. 1450. Foto: Nationalmuseet.

